

Strípky Čriepky

Časopis Čechů, Moravanů, Slezanů a Slováků na Novém Zélandě

Číslo 12 (No.12)

Prosinec 2007 (December 2007)

Ročník 18 (Vol. 18)

Vánoce

Vánoce (z něm. Weihnachten svaté noci) jsou po Velikonocích druhým nejdůležitějším křesťanským svátkem, slaví se od 25. prosince do první neděle po 6. lednu dle křesťanské tradice, ale obecně je pod termínem Vánoce možno chápat i 24. prosince či i předcházející dobu adventu. Vánoce tradičně oslavují narození Ježíše Krista, ale rozšířeně jsou chápány také jako jeden z nejvýznamnějších civilních svátků. Tradice oslavy pochází z dávných předkřesťanských dob a souvisí s oslavou slunovratu. Dalším podnětem k zavedení vánočních oslav se stala snaha křesťanských teologů, žijících v 3. století, vypočítat přesné datum Ježíšova narození. Všeobecně se Vánoce v křesťanské církvi slaví od 7. století. Nejstarší oslavy narození Páně probíhaly zřejmě v Římě. První písemná zpráva o nich se váže k roku 336.

Symbyly Vánoc jsou vánoční stromek, jesličky (betlém), vánoční dárky, které nosí Ježíšek, a vánoční cukroví.

Historie

Kořeny dnešních oslav Vánoc je třeba hledat již v předkřesťanských oslavách zimního slunovratu (např. svátky mrtvých v antickém Římě, Saturnálie – oslava Saturna). Tento svátek se neslavil jen v Evropě, ale i v Asii, u amerických Indiánů i jinde. Ve starém Římě se nakonec oslavy slunovratu ustálily na 25. prosinec. Datum zvolil roku 274 císař Aurelián jako den natalis solis invicti – den Zrození nepřemožitelného Slunce Datum 25. prosince jakožto datum narození Ježíše Krista je prvně doložen až ve 4. století v Římě („Depositio Martyrum“ z r. 336 a Filokalův kalendář z r. 354).

Neodmyslitelnou součástí Vánoc jsou koledy. Od 13. století se staví na Vánoce jesličky (betlém) (v

Čechách poprvé roku 1560 v kostele sv. Klimenta v Praze), v 19. století se pozvolna stal dalším symbolem Vánoc vánoční stromek, který se v českých zemích všeobecně ujal až po první světové válce.

Křesťanské pojetí vánoc

Přestože se dnes na vánoce dívá mnoho lidí jako na křesťanský svátek, v dějinách mnoho křesťanů slavení vánoc odmítalo. Například v 17. století byly v Anglii a některých amerických koloniích vánoce kvůli svému pohanskému původu zakázány.

Přípravu na samotné Vánoce představuje advent, období čtyř týdnů před Vánoci. První adventní neděle (připadající na neděli mezi 27. listopadem a 3. prosincem) označuje počátek křesťanského roku. Čtyři adventní neděle bývají někdy označovány postupně jako železná, bronzová, stříbrná a zlatá, ovšem tato označení nemají s křesťanskou tradicí nic společného, mají čistě komerční význam, spojený s předvánočními nákupy dárků.

V průběhu adventu mají svátek někteří důležití svatí, např. sv. Ondřej (30. listopad), sv. Barbora (4. prosinec), sv. Mikuláš (6. prosinec) a sv. Lucie (13. prosinec).

Samotné vánoční svátky začínají dnem narození Páně 25. prosince, (Boží hod vánoční, v občanském kalendáři označený jako „1. svátek vánoční“. 26. prosince se slaví svátek sv. Štěpána prvomučedníka, občanský „2. svátek vánoční“.

6. ledna se slaví slavnost Zjevení Páně (též svátek Tří králů) - podle tradice se toho dne přišli poklonit právě narozenému Ježíšovi do Betléma mudrci od východu a přinesli mu dary. Tradice později udělala z mudrců krále a stanovila jejich počet na tři.

Neděli následující po slavnosti Zjevení Páně se slaví Křest Páně, kdy vánoční období v rámci církevního roku končí.

Vánoce ve světě

Vánoce jsou slaveny na mnoha místech po celém světě a to i v oblastech, kde křesťanství nemá silnou tradici, či vyznavače. Mezi tradiční místa, kde se Vánoce slaví patří Evropa, Severní a Jižní Amerika, Austrálie, Afrika a částečně i Asie. Samotná oslava Vánoc se však značně liší s ohledem na historické tradice či víru obyvatel.

V Polsku je zvykem prostírat u štědrovečerní večeře jeden talíř navíc, pro případného hosta.

Západní pojetí Vánoc

V západní Evropě a v Severní Americe jsou Vánoce slaveny v duchu náboženské tradice, spojené s obdarováváním bližních dárky, jež jsou rozbalovány 25. prosince ráno (v USA jsou dokonce Vánoce slaveny jen v tento den). Jako ústřední postava se v anglosaských zemích vyskytuje starší mužská postava jménem Santa Claus (ve Velké Británii, Austrálii a jinde též nazývaný Father Christmas, tj. Otec Vánoc), který vozí dárky na saních. V jiných zemích nosí dárky vánoční skřítki.

Pravoslavné Vánoce

Oproti českým Vánocům jsou slaveny až 6. a 7. ledna a Štědrý den je obyčejný pracovní den. V historii byly Vánoce spojeny s velkým množstvím tradic, které upadly z velké části do zapomnění po oficiálním zákazu Vánoc v roce 1918. V současném

Rusku jsou oslavy tak spojeny spíše s Novým rokem s jolkou. Ústřední postavou je Děda Mráz.

Pojetí Vánoc v Česku

Vánoce jsou považovány za nejdůležitější svátek pro nevěřící, kteří ho spojují se zakončením roku a s trávením času s v rodinném kruhu. Vánoce jsou slaveny 24., 25. a 26. prosince, ale předchází jim v křesťanském pojetí čtyřtýdenní období zvané advent. Všechny tři dny jsou oficiálním státním svátkem. Ústřední postavou Vánoc je postava Ježíška - postavy malého dítěte nosící dárky, i když i zde je vidět pronikání cizích kultur (Santa Claus).

Zvyky a tradice v Česku

Vánoční stromeček

Vánoční stromeček je asi nejrozšířenější zvyk okolo Vánoc, kdy je na Štědrý den vztyčen jehličnatý strom, který se následně ozdobí vánočními ozdobami a pod kterým se nacházejí dárky.

Poprvé se vánoční stromeček rozsvítil v pražské vile ředitele Stavovského divadla Jana K. Liebicha roku 1812. O třicet let později se v Praze stromky prodávaly jako běžná věc a lidé je nazývali Kristovým strůmkem. Nejdříve se ujal v zámožných českých rodinách, na Moravě se začal objevovat až počátkem našeho století.

Stromeček k nám pronikl z německého území, kde se v 17. a 18. století šířil od města k městu. V minulém století a do poloviny našeho byla vánočním stromem hlavně jedle, v dnešní době je pro svou vzácnost nahrazena odolnějším smrkem a borovicí.

První veřejné vánoční stromy u nás byly v Brně v roce 1924 a Plzni v roce 1925.

Zvyklost stavět rozvícené vánoční stromky na veřejných prostranstvích se v evropských zemích ujala po první světové válce. Na českém území se podle dochovaných zpráv poprvé postavil veřejný stromeček v Plzni roku 1925. Tato zvyklost se za

první republiky rychle rozšířila po dalších českých i moravských městech i vesnicích.

V Brně se staví veřejný vánoční strom od roku 1924. Tato tradice vznikla na popud spisovatele Těsnohlídka, který o vánočním čase našel v lese opuštěné děťátko - holčičku. Ze spisovatelovy iniciativy se od uvedeného roku pod vánočním stromem též umísťuje kasička, do které lidé přispívají na stavbu dětského domova pro opuštěné děti. V posledních letech bývá ve sbírce několik set tisíc korun. (pan Jan z Brna)

Štědrovečerní večeře

24. prosince bývá tradicí, že se schází celá rodina na slavnostní večeři. Samotná večeře se tradičně skládala z rybí polévky, bramborového salátu s kaprem a během její konzumace panovaly jisté zvyky. Například se stolovalo o jeden talíř více pro nečekanou návštěvu, či se pod talíř umísťuje mince. Kdo jí našel, toho se měly celý rok držet peníze. Dalším zvykem je, že se od Štědrovečerní večeře mohla vzdalovat pouze hospodyně, dokud všichni lidé nedojedli.

Vánoční cukroví

Vánoční cukroví a jeho pečení je jedna z obecně rozšířených vánočních tradic, která je ve velké části českých domácností dodržována. Většina z vánočních cukroví se připravuje ze směsi mouky, cukru, vajec, másla, kaka, čokolády a různých druhů ořechů a kandovaného ovoce. Mezi typické patří cukroví z lineckého těsta, které je možné navíc ochutit strouhaným kokosem nebo kakaem. Typickými vůněmi jsou vanilka a rum, typickým kořením skořice.

Půlnoční mše

Štědrý den tradičně končí půlnoční mší, na které se zpívají koledy a začíná samotná církevní oslava narození Ježíše Krista. Nejznámějším hudebním ztvárněním tzv. „půlnoční“ je Česká mše vánoční Jakuba Jana Ryby. Význam vánočního období

Lití olova

Nad plamenem se na kovové lopatce rozžhává kousek olova až k bodu tání. Připraví se nádoba s vodou, kovový lavor nebo pod. a tekoucí olovo se do

ní opatrně, ale naráz vlije. Vznikne tak odlitek velmi abstraktních tvarů. Přítomní se pak snaží rozpoznat, čemu (komu) je odlitek podobný. Podle tvaru se pak usuzuje, co koho čeká. Olovo má nízký bod tání a jde to snadno.

Krájení jablka

Po štědrovečerní večeři se nožem přepůlí jablko, ale kolmo na osu, napříč. Obě poloviny se všem ukáží a záleží na tom, jaký tvar má vnitřní část s jádrem. Pokud vypadá jako pěti, nebo vícecípá hvězda, sejdou se všichni za rok ve zdraví. Pokud má tvar kříže, je čtyřcípá, pak někdo z přítomných těžce onemocní, nebo zemře. Tohoto zvyku se není třeba bát. Vyberte zdravé, velké jablko. A nezapomeňte - od štědrovečerní večeře se nevstává!

Pouštění lodiček

Připraví se lavor s vodou a staré vánoční svíčky (viz dále). Rozpůlí se několik vlašských ořechů a do prázdných polovin jeho skořápek se nakapaným voskem upevní vždy po jednom úlomku vánoční svíčky. Lodičky se zapálenými svíčkami se nechají plout po vodě. Majitele lodičky, která vydrží nejdéle svítit a nepotopí se, čeká dlouhý a šťastný život. Jiné vysvětlení zaslala paní Hana Bělecká. Každý si udělá svou lodičku a pokud se lodička drží při kraji nádoby, její majitel se bude celý rok držet doma. Jestliže lodička pluje ke středu nádoby, vydá se do světa.

Vánoční svíčky jsou občas ještě vidět v drogeriích, nebo ve stáncích. Jsou asi 6 mm tlusté, šroubovicové, různé barvy. Používaly se a místy se ještě používají na vánoční stromček. Poezie vánoc je s těmito svíčkami úplně jiná, než s dnes běžnými elektrickými. Pozor, jsou ale nebezpečné, nebezpečí požáru je poměrně značné, zvláště pohybují-li se v blízkosti stromku děti bez dozoru. Je také třeba svíčky vhodně umístit, aby nemohly zapálit větev nad sebou. Svíčky se na stromek upevňují pérovou svorkou na větve. Na této svorce je malý držák svíčky a pod ním kroužek na odkapávající vosk.

Půst

Na Štědrý den se zachovává až do večera přísný půst. Dětem, které se nemohou dočkat se slibuje, že vydrží-li nejíst, uvidí zlaté prasátko.

Ke společné večeři se zasedá, když vyjde první hvězda.

Stíny

Když se rozsvítí, dívají se všichni po stěnách. Či stín nemá hlavu, ten do roka zemře.

Střevíc

Svobodné dívky házejí střevícem přes hlavu. Obrátí-li se patou ke dveřím, zůstanou doma. Obrátí-li se špičkou ke dveřím, provdají se a odejdou.

Šupiny

Pod talíře se štědrovečerní večeří se dává několik kaprich šupin, které mají přinést všem po celý rok dostatek peněz.

Pečení vizovického pečiva

vánoční svícný, ozdoby na stromek, drobné dárky pro přátele, různé figurky

Tradice betlému

Tradici vánočních betlémů založil v roce 1223 Svatý František z Assisi v italské Umbrii. Se svými

Vánoce ve 23 jazycích

Anglicky: Christmas
Arabsky: id al-milad
Dánsky: jul
Esperanto: Kristnasko
Finsky: joulu
Francouzsky: Noel
Hebrejsky: chagamolad hanotsri
Holandsky: Kerstmis
Chorvatsky: Bozic
Indonésy: Hari Natal
Italsky: Natale
Japonsky: kurisumasu [krismas]

přáteli přivedli do jeskyně, kterou přeměnili na kapli, živého osla i vola a zinscenovali betlém, v němž pak kněz sloužil první vánoční půlnoční mši.

V Praze byl první betlém postaven pravděpodobně v roce 1560 v dominikánském kostele sv. Klimenta. Jak vypadal, nikdo přesně neví. Předpokládá se, že byl napodobeninou betlémské jeskyně s jesličkami, kde se Ježíšek narodil. Podle tohoto vzoru se jesličky začaly šířit do dalších kostelů a klášterů.

Ke konci 18. století, v době osvícenství, jesličky opustily kostely a ujaly se na vesnicích i ve městech mezi prostým lidem. K základním figurkám - Ježíškovi v jeslích, Marii, Josefovi, volu, pastýřům se stády a třem mudrcům - si lidé přidávali i další postavy ze svého nejbližšího okolí. Postavy byly zasazeny do mnohdy fantastické krajiny. Materiály, z něhož se betlémy stavěly byly rozmanité.

Betlémy byly papírové, ručně malované, vyřezávané ze dřeva nebo modelované z různých tvárných hmot. I v betlémářství se vytvořily v průběhu staletí četné krajové rozdíly, jak v pojetí, tak i v materiálu. Betlémy dodnes vábí mnoho návštěvníků do různých regionálních muzeí. Nejvíce stavěli v okolí Králíků na Královéhradecku, v Orlických horách, Jeseníkách, Krkonoších, Třešti.

Zvyk stavět betlémy patřil tedy k nejrozšířenějšímu vánočnímu zvyku. Betlém byl symbolem vánoc, ale v 19. století byl postupně vytlačován vánočním stromkem, který se nakonec stal novým symbolem vánoc. Současné vánoční výstavy betlémů však ukazují, že betlémářská tradice je u nás dosud živá. Celé dění v českém betlémářství sleduje České sdružení přátel betlémů se sídlem v Hradci Králové a sedmnácti místními pobočkami, a které pořádá výstavy betlémů.

Maďarsky: karácsony
Německy: Weihnachten
Norsky: jul
Polsky: Boze Narodzenie
Portugalsky: natal
Rumunsky: Graciun
Rusky: raždestvó
Řecky: Christouyenna
Španělsky: Navidad
Švédsky: jul
Turecky: Noel